

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

на дисертаційну роботу
БУЯНОВСЬКОЇ ЛЕСІ ЮРІЇВНИ

**«Геодемографічний аналіз Одеського регіону в умовах зміни
адміністративно-територіального устрою»,**
що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 106, галузь знань 10 – Природничі науки.

**1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з
державними програмами, науковими темами.**

Реалізована у 2020 р. в Україні реформа адміністративно-територіального устрою визнана однією з найбільш успішних і, одночасно, надскладних для сучасних суспільно-географічних систем будь-якого рівня. Триває процес активного вивчення та визначення її переваг і недоліків, у т.ч. з позицій оцінки демографічного потенціалу новостворених громад і районів. Одеська область – перша за кількістю територіальних громад і територією в Україні, мозаїчна в етнічному і культурному плані – характеризується зростаючими відмінностями у природному та механічному русі населення і зростаючими тенденціями депопуляції, які у період повномасштабної війни викликані і факторами убезпечення населення, його вимушеного виїзду за межі регіону. Очевидно, що 2022 рік став переломним в українській демографічній історії, отже дослідження профілю геодемографічних змін на цьому етапі є надзвичайно важливим, особливо для території із об'єктивно загрозливою безпековою ситуацією. Поставлені у роботі завдання є значимими і з точки зору тепер вже вимушених обставин відкладання проведення наступного Всеукраїнського перепису населення, дані якого вкрай необхідні для детального і ґрунтовного аналізу якісних і кількісних показників відтворення населення.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена наявністю значних розривів у рівні соціально-економічного розвитку між територіальними громадами, розташованими в межах Одеської міської агломерації і на віддаленій сільській периферії регіону, що вимагає формулювання пошуку шляхів сприяння соціально-територіальній згуртованості. Детальний аналіз динаміки чисельності населення, змін у його статеві-віковій структурі, народжуваності, смертності, міграційних тенденціях створює базу для планування як демографічної політики, так і повоєнного відновлення і збалансованого розвитку регіону.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі економічної та соціальної географії і туризму Одеського національного університету ім. І. Мечникова. Його результати використані при виконанні науково-дослідної теми «Особливості формування регіональних рекреаційних комплексів в Українському Причорномор'ї» (номер державної реєстрації НДР 0121U113483, термін виконання: 01.09.2021-31.12.2025 рр.)

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та наукова новизна.

Проведений аналіз змісту дисертації підтверджує належний рівень теоретичного обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, пунктів наукової новизни. Достовірність підтверджена опрацюванням великої бази наукових і статистичних джерел, у т.ч. іншомовної наукової літератури (список джерел налічує 118 найменувань), застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а також коректним обранням методик геодемографічного аналізу.

Робота імponує великою кількістю картографічного і табличного матеріалу, який детально візуалізує розглянуті демографічні тенденції в регіоні дослідження.

Обґрунтованість поданих у дисертації висновків і рекомендацій узгоджується із поставленими завданнями. До найвагоміших теоретичних і практичних здобутків, які мають наукову новизну, слід віднести:

- Розробку та апробацію авторської методики геодемографічного районування Одеського регіону після проведення реформи децентралізації, яка спирається на чіткий алгоритм (рис.4.2) і дозволяє формувати пропозиції для подальшого удосконалення адміністративно-територіального устрою на підставі новітньої оцінки геодемографічних процесів і геодемографічної ситуації. Цей метод може слугувати надійним інструментом системного управління розвитком територій різного рівня;

- Виділення і сутнісну характеристику одиниць геодемографічного районування - геодемографічного кластеру, геодемографічної групи, геодемографічного осередку (а також геодемографічного локусу) (п.4.2, 4.3, 4.4) як за окремими показниками, так і в інтегральній оцінці актуальної геодемографічної ситуації;

- Виявлення просторових відмінностей між новою сіткою адміністративних утворень і фактичною картиною розташування виявлених демографічно однорідних територій, що дає підстави для формулювання рекомендаційних положень для демографічної, транспортної, соціальної політики;

Автором здійснено ґрунтовне дослідження всіх основних показників відтворення населення на тлі проведеної реформи децентралізації, воно дозволяє простежити еволюцію розселення і непрості умови та етапи формування сучасного адміністративно-територіального устрою в регіоні, з'ясувати роль демографічного чинника у скороченні відмінностей між окремими територіями в контексті «центр-периферійної» теорії і значення центр-периферійних взаємодій в умовах децентралізаційних змін. Всі ці аспекти характеризуються тим чи іншим ступенем новизни.

Окремо відзначимо проведений у другому розділі дисертації аналіз міського розселення Одеського регіону з позицій його відповідності правилу

«ранг-розмір», яке відображає фундаментальні принципи самоорганізації урбанізованих територій і допомагає зрозуміти процеси концентрації і дисперсії населення, виявити оптимальну людність міст тощо. Висновки з цього аналізу можуть мати широке застосування в практиці оцінювання збалансованості розселення, обґрунтування планувальних заходів, транспортної і соціальної інфраструктури, післявоєнного відновлення. Для високоурбанізованого регіону з такою непростою конфігурацією і розмірами це має особливо велике значення.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у широкій аргументації геодемографічного підходу як такого, що має фундаментальне значення для удосконалення адміністративно-територіального устрою в Україні. На прикладі Одеського регіону показано, що зміни в АТУ впливають на демографічні процеси, а демографічні зміни, в свою чергу можуть спричинити перегляд меж новостворених адміністративних одиниць. Окремі положення дисертації знайшли відображення у наукових звітах кафедри економічної та соціальної географії і туризму Одеського національного університету імені І. Мечникова за кафедральною тематикою. Результати дослідження впроваджені в освітній процес геолого-географічного факультету, що підтверджується відповідним актом (додаток Н1).

Викладені в дисертаційній роботі напрацювання знайшли практичне втілення у діяльності державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, приватних підприємств в частинах стратегування і планування розвитку регіону і територіальних громад, розробки стратегій розбудови і відновлення, окремих заходів і програм (5 актів впровадження – додаток Н2, довідка про впровадження додаток Н3).

4. Зміст та завершеність дослідження.

Дисертаційна робота Л.Ю. Буяновської є цілісним і завершеним науковим дослідженням. Дисертація написана фаховою українською мовою. Оформлення роботи відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг праці становить 299 сторінок, вона вміщує 29 таблиць і 69 рисунків, зокрема 27 картосхем, 11 додатків. Список використаних джерел налічує 118 найменувань. Зміст анотації відповідає змісту роботи, висвітлює найбільш суттєві відомості стосовно теоретичного підґрунтя, методології дослідження, отриманих результатів.

У першому розділі розкрито теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження геодемографічних процесів. Другий розділ присвячений характеристиці чинників та передумов формування адміністративно-територіального устрою Одеського регіону. Третій розділ розкриває особливості геодемографічної ситуації в регіоні. У четвертому

розділі розкрито методичні підходи і здійснено геодемографічне районування території регіону дослідження.

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях і апробація результатів дослідження.

Сформульовані в дисертаційній роботі наукові положення й рекомендації пройшли потрібну апробацію (публікаціями відзначено участь у 5 міжнародних та всеукраїнських конференціях) та оприлюднені у чотирьох вітчизняних фахових виданнях (категорії Б) та одному виданні, яке включене до міжнародних наукометричних баз (категорія А). Вивчення публікацій дає можливість зробити висновок про їх відповідність вимогам щодо кількості, змісту і достатньої повноти відображення результатів дослідження. Науковий внесок автора чітко позначений у списку публікацій.

6. Дотримання правил академічної доброчесності.

Робота є самостійною науковою працею, яка виконана без порушень вимог академічної доброчесності. Ідеї, результати і тексти інших авторів, що використані у роботі, мають відповідні посилання. Висновки і рекомендації одержані особисто здобувачем. У дисертації відсутні навмисні спотворення.

7. Дискусійні питання та зауваження.

Позитивно оцінюючи дисертацію Буяновської Л.Ю., необхідно зазначити деякі дискусійні моменти, які, на наш погляд, потребують подальшого обґрунтування чи уточнення:

1. На с. 19 автор визначає мету дослідження як «... комплексне вивчення геодемографічної ситуації Одеського регіону на засадах нового АТУ...» і робить таким чином типову для багатьох здобувачів помилку, характеризуючи *засіб досягнення*, а не саму мету. Являючи собою запланований кінцевий результат, мета в даному дослідженні – це розробка і апробація методики геодемографічного районування на мезорівні, виконаного з урахуванням нового АТУ та її апробація на прикладі Одеського регіону. Більш чіткого визначення потребує і об'єкт дослідження, яким, на наш погляд є населення регіону дослідження. А територіальна організація населення і геодемографічні процеси – як основний фактор її змін і основа формування адміністративно-територіального устрою – складають разом предмет дослідження.

2. Власне методичні положення, формули і понятійні уточнення дещо розпорошені у роботі, зокрема вони схарактеризовані у другому та четвертому розділах, хоча зазвичай методику і алгоритм дослідження вміщують у теоретико-методичному розділі. Це, можливо, і відповідає логіці і специфіці даного дослідження, але разом з тим ускладнює загальне сприйняття результатів.

3. Висновки до розділів носять дуже абстрактний і формальний характер, хоча вони мають містити проміжні результати систематизації опрацьованих наукових праць, особливостей застосування тих чи інших інструментів дослідження, виявлених географічних тенденцій тощо. В окремих випадках в них продубльовані речення попередніх параграфів.

4. У п.2.1 (Історія заселення Одеського регіону) при детальному розкритті дорадянських тенденцій недостатня увага приділена висвітленню демографічних змін радянського періоду через індустріалізацію, колективізацію, міграційні процеси, втрати Другої світової війни (особливо значні серед єврейського населення), також недостатньо розкритий період після проголошення незалежності України.

5. Назву п.4.3. «Часткове геодемографічне районування» вважаємо невдалою. Така назва натикає скоріше на певну незавершеність чи фрагментарність районування, але не на аналіз за окремими складовими. Коректніше було б назвати «Покомпонентне районування» або «Районування за окремими складовими геодемографічної ситуації». В цьому ж п. 4.3 дещо порушено послідовність викладу матеріалу: У 4.3.1 йдеться про народжуваність, у 4.3.2 – про життєвість, у 4.3.3 – про смертність, хоча показник життєвості є результатом співвідношення народжуваності і смертності, отже мав би розглядатися останнім.

6. Незважаючи на те, що дисертантка має безперечні і нові здобутки, розділ «Висновки» обійшовся без формулювання наукової проблеми, за вирішення якої присуджується науковий ступінь. Очевидно, що якби більш чітко була сформульована мета дослідження, то формулювання вирішеної наукової проблеми було б автоматичним і додало б завершеності цьому ключовому розділу роботи. Натомість у висновки чомусь не винесено доробок автора щодо порайонного пошуку відповідності реальної ситуації з міським розселенням правилу «ранг-розмір», а ці результати вважаємо дуже важливими з огляду на пропозиції щодо дооб'єднання територіальних громад у регіоні дослідження.

7. В роботі присутні окремі неточності, технічні помилки, є недозаповнена таблиця (табл. 2.11), трапляються некоректні вислови (с.41: «...можна виділити декілька основних підходів до вивчення геодемографічного аналізу». На с.169, с.171 є повторення абзаців.

Проте висловлені зауваження не впливають на цінність одержаних результатів і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

8. Загальний висновок.

Дисертаційна робота «Геодемографічний аналіз Одеського регіону в умовах зміни адміністративно-територіального устрою» є оригінальним і завершеним самостійним дослідженням на актуальну тему, в якому отримані обґрунтовані результати, що мають теоретичну і практичну цінність, особливо з огляду на створення географічних засад повоєнного відновлення регіонів України.

Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р., а також «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених Наказом МОН України №40 від 12.01.2017 р. Вважаю, що автор дисертації – Леся Юріївна Буяновська – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 – Географія, галузі знань 10 – Природничі науки.

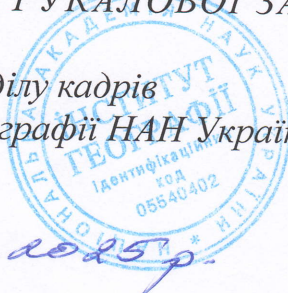
Офіційний опонент:

Доктор географічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту географії НАН України

Ірина ГУКАЛОВА

Підпис Ірини ГУКАЛОВОЇ ЗАСВІДЧУЮ

Начальник відділу кадрів
Інституту географії НАН України

Валентина МЕДВЕДСЬКА